

16. Пилипчук М. Поєднання стратегій доместикації та форенізації в аудіовізуальному перекладі. *Гуманітарні освіти в технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 33. С. 151–162.
17. Venuti L. Strategies of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*/ ed. By Mona Baker. London, 2001. 353 p.
18. Вострецова В. Застосування доместикації та форенізації при перекладі текстів різних типів. *Наукові записки*. Серія : Філологічні науки (мовознавство). 2013. Випуск 116. С. 103–106.
19. Шийка Ю.І., Мацько А.Б. Особливості перекладу назв кінофільмів. *Молодий вчений*. Квітень 2021. № 4(92). С. 228–231.
20. Лукьянова Т.Г. Основи англо-українського кіноперекладу : навчальний посібник для студентів 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 104 с.

УДК 811.111(=161.2.=161.1)*25:821.111К-3.08

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.29>

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ ЯК ЗАСІБ МОВНОЇ ГРИ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ

PRECEDENT PHENOMENA AS A MEANS OF LANGUAGE GAME IN ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF POPULAR SCIENTIFIC TEXTS

Пешкова О.Г.,

orcid.org/0000-0002-3616-7852

*старший викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Статтю присвячено дослідженню прецедентних феноменів як одного з проявів мовної гри в тестах науково-популярного дискурсу. В статті представлено спробу дати визначення поняттю прецедентних феноменів саме з позиції того, що для науково-популярних текстів вони є однією з найбільш репрезентативних форм реалізації мовної гри. Запропоновано типи диференціації прецедентних феноменів, причому в перекладознавчому аспекті найбільш актуальним видається розмежування прецедентних феноменів за їхньою цільовою аудиторією. В межах такої диференціації прецедентні феномени можна розділити на універсальні, знайомі представникам більшості культур світу, міжнаціональні, зрозумілі для представників декількох певних культур та таких, що можуть представляти труднощі для розуміння представникам інших культур, внутрішньонаціональні, зрозумілі лише в рамках певної культури, та групові, розраховані лише на певні групи людей, об'єднаних за певною ознакою. Очевидно, що прецедентні феномени різних груп будуть представляти різні ступені перекладацьких складнощів та вимагатимуть застосування різних перекладацьких стратегій. При цьому потрібно визнати, що в цілому переклад прецедентних феноменів не вимагає звертання перекладачів до безлічі стратегій, та можна виділити дві найбільш частотні з них. Перша стратегія представляє собою застосування прямого словникового відповідника та, умовно, буде використовуватися в більшості випадків перекладу універсальних прецедентних явищ. Друга стратегія полягає у застосуванні непрямого (функціонального) відповідника та буде більш актуальною для перекладу міжнаціональних та внутрішньонаціональних прецедентних феноменів, які для кращого розуміння їх в перекладі будуть вимагати або застосування певних перекладацьких трансформацій, або додаткових коментарів перекладача, або комбінації цих двох підходів з боку перекладача.

Ключові слова: інтертекстуальність, мовна гра, науково-популярний дискурс, перекладацькі труднощі, прецедентний феномен, стратегія перекладу.

The article is devoted to the study of precedent phenomena as one of the manifestations of language play in the tests of popular science discourse. The article presents an attempt to define the concept of precedent phenomena from the point of view that for popular science texts they are one of the most representative forms of language play. The types of differentiation of precedent phenomena are proposed, and in the translation aspect, the most relevant is the differentiation of precedent phenomena by their target audience. Within the framework of this differentiation, precedent phenomena can be divided into universal ones, familiar to representatives of most cultures of the world, international ones, understandable to representatives of several specific cultures and those that may be difficult to understand for representatives of other cultures, intra-national ones, understandable only within a certain culture, and group ones, intended only for certain groups of people united by a certain characteristic. Obviously, the case phenomena of different groups will present different degrees of translation difficulties and require different translation strategies. At the same time, it should be acknowledged that, in general, the translation of precedent phenomena does not require translators to use a multitude of strategies, but two of

the most frequent ones can be identified. The first strategy is the use of a direct dictionary equivalent and will be used in most cases of translation of universal precedent phenomena. The second strategy is the use of an indirect (functional) equivalent and will be more relevant for the translation of international and intra-national precedent phenomena, which, in order to better understand them in translation, will require either the use of certain translation transformations or additional translator's comments, or a combination of these two approaches on the part of the translator.

Key words: intertextuality, language game, popular scientific discourse, precedent phenomenon, translation difficulties, translation strategies.

Постановка проблеми. Зростання інтересу дослідників до діяльнісного аспекту міжкультурної та міжмовної комунікації пояснює в тому числі й особливу увагу, що приділяється прецедентним феноменам в мові. Перш ніж перейти до розгляду особливостей перекладацького відтворення прецедентних феноменів, маємо надати їх визначення та коротку характеристику (включно з релевантними перекладознавчому аналізу класифікаціями) та з'ясувати, на яких підставах прецедентні феномени можуть вважатися різновидом мовної гри, що і зумовлює **актуальність** дослідження.

Метою статті є розробка моделі дослідження перекладу різних типів прецедентних феноменів в науково-популярних текстах. **Об'єктом** дослідження виступає прецедентний феномен як одна з найбільш репрезентативних для науково-популярного дискурсу форм мовної гри. **Предметом** безпосереднього аналізу виступають стратегії перекладу прецедентних феноменів.

Матеріалом дослідження слугують прецедентні феномени (імена, висловлення, тексти та ситуації), актуалізовані в текстах науково-популярного дискурсу або безпосередньо (імена, висловлення), або опосередковано через лінгвальні маркери (тексти, ситуації).

Для реалізації поставленої мети було застосовано низку **методів** як загальнонаукового (аналіз, синтез, класифікація), так і спеціальнонаукового філологічного (контекстуальний аналіз, семантичний аналіз, жанрово-стилістичний аналіз) характеру. Провідним методом розробки є порівняльний аналіз першотвору та друготвору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прецедентні явища є формою інтертекстуальності, тож не випадково інтерес мовознавців та перекладознавців до них зростає з посиленням впливу ідей постмодернізму на мовні та мовленнєві студії. Саме поняття інтертекстуальності було сформульовано французькою філософією болгарського походження Юлією Кристєвою ще в 1967 році, а його «миттєвий та спонтанний успіх зумовлений можливістю застосування відносно різноманітних культурних форм і практик» [1, с. 31]. Таким чином, інтертекстуальність спочатку увійшла в парадигму літературознавства як «основне поняття текстології постструктура-

лізму... для виявлення різних форм і напрямів письма (цитата, центон, ремінісценція, алюзія, пародія, плагіат, трансформація інваріанта, стилізація тощо) в одній текстовій площині» [там само].

Мовознавче тлумачення інтертекстуальності сформувалося дещо пізніше і має суміжний із літературознавчим характер як «присутність в тексті у вигляді включення до його тканини фрагментів або відповідних елементів інших текстів у вигляді маркованих чи немаркованих цитат, алюзій, ремінісценцій, що утворюють з відповідним авторським текстом особливе смислове ціле» [4, с. 179].

За традицією, перекладознавчий підхід до інтертекстуальності сформувався як гібрид літературознавчого й мовознавчого. Як показує у своєму ґрунтовному огляді Оксана Дзера, наука про переклад активно опрацьовує водночас декілька споріднених напрямків вивчення інтертекстуальності, до яких вона відносить філософський, дискурсивний, жанровий, полісистемний, постструктуралістський і – не в останню чергу – традиційний, під яким авторкою розуміється «експліцитна присутність в структурі цільового тексту цитат та алюзій» [2, с. 14].

Виокремлення прецедентних феноменів у власну дослідницьку категорію інтертекстуальності почалося з прецедентних текстів, до яких згодом додалися прецедентні імена, прецедентні висловлення, прецедентні образи тощо. Як зауважує з цього приводу Наталія Кондратенко, прецедентні феномени є «своєрідними маркерами міжтекстових зв'язків, показником функціонування одного суцільного макротексту як інтертексту» [6, с. 72] а їхня поява якраз і «зумовлена зануренням тексту в інтертекстуальний простір» [там само].

В цьому випадку мовної гри, як і в попередніх, серед науковців немає єдиної позиції щодо тлумачення. Зокрема, прецедентні явища характеризують як культурні, тобто такі, що «становлять ядро насичених культурно значущою інформацією мовних засобів і добре зрозумілі в межах певної національної культури» [12, с. 114]. Олена Дюндик у публікації, присвяченій перекладу прецедентних імен, навпаки, підкреслює їхню символну функцію, коли пише: «Головною

особливістю прецедентного імені є його характеристичність, здатність викликати асоціації з певними сюжетами та ситуаціями, тобто бути маркером певних ознак» [3, с. 317].

За основу власного розуміння прецедентних феноменів беремо визначення, запропоноване Ганною Ташенко, в якому вона спробувала перерахувати всі значущі характеристики досліджуваного явища, що сукупно утворюють окреслене нею поняття прецедентності: «Повнота та/або повноцінність відтворення онімів, що отримують прецедентний статус, забезпечується завдяки таким складовим поняттям прецедентності, як стереотипність, метафоричність, прототиповість та інтертекстуальність» [9, с. 21].

За яких умов прецедентні феномени можуть вважатися різновидом мовної гри? Для відповіді на це запитання зазначимо, що у своєму дослідженні ми розуміємо мовну гру як дихотомічний феномен: лінгвокреативну діяльність, скеровану на увиразнення дискурсу за рахунок неконвенційного поєднання/використання одиниць/елементів різної мовної ієрархії та результат цієї діяльності у вигляді різноманітних мовно-мовленнєвих утворень (ігрем).

Відштовхуючись від цієї дефініції, робимо висновок, що прецедентні феномени виконують людичну функцію тоді, коли вони відповідають двом головним критеріям мовної гри: (1) є проявом несумісності і (2) слугують засобом дискурсивного увиразнення. Якщо говорити про науково-популярний дискурс, то, очевидно, що двом цим критеріям відповідатимуть ті прецедентні феномени, які тематично не пов'язані з науковою інформацією і саме за рахунок своєї незвичності (чи навіть недоречності) привертають підвищену увагу реципієнта до того контексту, в якому їх використано.

В термінах когнітивної лінгвістики ми могли би припустити, що прецедентні явища набувають ігрового характеру тоді, коли апелюють до таких фрагментів дійсності, які, хоча й видаються несумісними з тим різновидом дискурсу, в якому їх актуалізовано, насправді мають із ним достатньо тісні неочевидні зв'язки символіко-метафоричного характеру. Звідси випливає, що збереження цих зв'язків за умов міжмовного й міжкультурного трансферу, є запорукою успішного перекладу прецедентних явищ, а отже й перекладацької перемоги.

Наприклад, несумісними з науковим стилем викладу будуть прецедентні імена, запозичені з популярної культури, але вони добре відомі потенційному реципієнтові (не варто забувати

й про те, що найчастіше цільовою аудиторією науково-популярних текстів є саме молодь, яку таким чином залучають або до освітнього, або до пізнавального процесу), який легко може зрозуміти той символ, який вони репрезентують. Відповідно, можна вважати, що прецедентні феномени в науково-популярному тексті паралельно людичній реалізують також парольну функцію, сутність якої полягає в тому, що прецедентні феномени, використані автором, можуть бути зрозумілими тільки членам «своєї» соціальної групи. Відповідно, наявність низки (а можливо, й цілого корпусу) прецедентних явищ в узусі певної соціальної групи (вікової, професійної, класової тощо) не тільки увиразнює їхню комунікативну поведінку, а й сприяє формуванню відчуття групової ідентичності.

Для перекладознавчого дослідження актуальними є декілька напрямів типологізації прецедентних феноменів. Згідно першого, всі вони поділяються на вербальні та вербалізовані: «Вербальні прецедентні феномени (прецедентне ім'я та прецедентне висловлення) використовуються в мовній діяльності певної особистості, як правило, повністю або зазнають незначних трансформацій, проте вербалізовані (прецедентний текст та прецедентна ситуація) – лише семіотично у вигляді алюзій або цитат» [7, с. 663]. Поділяючи цю позицію, Ганна Ташенко уточнює, що «прецедентні тексти, як і прецедентні ситуації, відносяться до феноменів, що не належать до власне мовного рівня, інваріант їхнього сприйняття зберігається в когнітивній базі у максимально зменшеному, місткому вигляді» [9, с. 27]. З цього випливає висновок про те, що «на вербальному рівні доступ можна отримати лише до прецедентних імен та прецедентних висловлювань, у той час як прецедентні тексти та прецедентні ситуації не виражені безпосередньо у мові, а посилання на них можуть з'являтися у формі прецедентного імені, прецедентної цитати, прецедентної алюзії та прецедентної ремінісценції [там само, с. 192]. Наведений розподіл має передусім методологічне значення, адже зумовлює принципи відбору ілюстративного матеріалу.

Другий напрямок розмежування прецедентних феноменів ґрунтується на ареальному критерії, тобто на тому (дещо гіпотетичному) припущенні, хто є їхньою цільовою аудиторією. В межах цього напрямку ми, слідом за Ганною Ташенко, виокремлюємо універсальні, міжнаціональні, внутрішньонаціональні та групові прецедентні феномени [там само, с. 32]. За нашою гіпотезою, ареальний статус прецедентного явища безпосе-

редньо пов'язаний з рівнем його перекладності. Зупинимось детальніше на особливостях перекладацького відтворення прецедентних одиниць в межах цієї класифікації.

Вважаємо, що переклад універсальних прецедентних одиниць створює найменшу кількість проблем, адже вони не тільки гіпотетично відомі потенційним реципієнтам, а й мають однакову символічну референцію в різних культуромовних спільнотах. Не зайвим буде додати, що до числа потенційних реципієнтів в цьому випадку будуть віднесені не всі без винятку мешканці планети Земля, а тільки ті люди, культурний рівень яких дозволяє їм отримати відомості про певний прецедентний феномен з одного джерела (історичного, літературного, мистецького тощо). Розглянемо приклад:

Річард Флоріда у своїй книзі “The Rise of the Creative Class” (в перекладі Максима Яковлева – «Homo Creativus. Як новий клас завойовує світ») пише:

Here's a thought experiment. Take a typical man on the street from the year 1900 and drop him into the 1950s. Then take someone from the 1950s and move him Austin Powers-style into the present day. Who would experience the greater change?” [10, с. 112].

Українська версія цього фрагменту виглядає наступним чином:

«Проведемо уявний експеримент. Візьмемо пересічну людину з вулиці в році 1900-му та перемістимо її десь у 1950-ті. Потім візьмемо когось із тих п'ятдесятих років і закиньмо його в стилі Остіна Паверса в наші дні. Хто відчує більші зміни?» [14, с. 122].

Прецедентне ім'я Остіна Паверса, головного героя американських шпигунських фільмів, який виступає символом людини, відірваної від реалій сьогодення, використовується як автором, так і перекладачем без будь-яких додаткових коментарів. В цілому, коментарі тут і видаються зайвими, оскільки фільми про Остіна Паверса належать до популярної американської культури, широко відомої за межами США, тим більше, що всі фільми серії були перекладені українською мовою.

Другу сходинку на щаблі перекладності посідають міжнаціональні прецедентні імена, які мають символічний характер для носіїв конкретної пари мов і представників відповідних спільнот. Пояснюючи сутність прецедентних феноменів міжнаціонального рівня, доречно звернутися до аналогічного розподілу реалій, про який пише Роксолана Зорівчак. Вона, зокрема, зазначає, що реалія – «категорія змінна, відносна, яка виступає чітко при бінарному, контрастивному зістав-

ленні конкретних мов (і культур), і обсяг реалій мови-джерела постійно змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури-сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів» [5, с. 106–107]. Для роз'яснення авторка ілюструє свою тезу таким прикладом: «Так, у Великобританії, як і в СРСР є проїзні квитки (в автобусах, трамваях, тролейбусах і метро) – travel passes. У США їх немає. Отже, стосовно американського варіанта англійської мови наш проїзний квиток – реалія, а стосовно британського варіанта – ні» [там само].

Приблизно таку ж ситуацію спостерігаємо відносно міжнаціональних прецедентних імен, які «функціонують на рівні лише декількох націй, найчастіше наближених за географічними, культурними, релігійними ознаками тощо. Отже, якщо цільова культура входить до кола тих, де відповідне ім'я набуло прецедентності, для перекладача не виникає потреби вносити уточнення для компенсації недостатніх фонових знань цільової аудиторії. Водночас, якщо у приймаючому культурному просторі ПІ (прецедентне ім'я – *О.П.*) не отримало подібного ціннісного значення, завдання перекладача полягає в експлікації його релевантності залежно від загального контексту висловлення» [9, с. 150–151].

Розглянемо приклад. Один із розділів згаданої вище книги називається “*Brave New Workplace*”, що в перекладі виглядає як «Прекрасне нове робоче місце», що без коментаря перекладача може видатися доволі незвичним заголовком. Назва побудована за аналогією з відомим романом-антиутопією Олдоса Гакслі “*Brave New World*”, який в українському перекладі Сергія Маренка 1994 року отримав назву «Прекрасний новий світ», що, вочевидь, і врахував перекладач у запропонованому ним варіанті. Завдання україномовного читача значно спрощується тим фактом, що саме цю інформацію він/вона може отримати з виноски з коментарем перекладача на цій самій сторінці книги. При цьому коментарі щодо назви відсутні в тексті оригіналу, вочевидь, із розрахунку на те, що це прецедентне явище є знайомим для представників англомовної спільноти, проте це певним чином ускладнює процес мовної гри із розшифрування цього прецедентного імені для перекладача, оскільки саме його завданням виявилось зреагувати на назву розділу як на «щось знайоме», побудувати український переклад за аналогією з англійським прецедентним ім'ям та надати додаткову інструкцію для такого розшифрування україномовним читачам.

Ще нижчий рівень перекладності демонструють внутрішньонаціональні прецедентні явища, символізм яких адекватно декодується на рівні окремої лінгвокультури. При перекладі вони, як правило, або замінюються на аналогічні за змістом прецедентні феномени приймаючої лінгвокультури, або відтворюються у супроводі коментарів. Розглянемо приклад:

*“Rather than holding a faceless job in corporate America, DotComGuy had the big companies beating a path to his door. Rather than traveling for what he wanted he had the world brought to him. He was a virtual **Horatio Alger**, a housebound king of infinite cyberspace”* [10, с. 151].

У перекладі маємо такий варіант:

«Замість обіймати якусь безлику посаду в корпоративній Америці, DotComGuy змусив корпорації пробиратися до його дверей. Замість мотатися по всіх усюдах, він приніс увесь світ собі додому. Він був віртуальним Гораціо Елджером, прикутим до свого будинку королем кіберпростору» [14, с. 126].

Ім'я Гораціо Елджера не просто не є знайомим україномовним читачам, а й не викликає жодних асоціацій, що миттєво б спадали на думку. Перекладач надає свій коментар про те, що Гораціо Елджерон є одним із найпродуктивніших американських літераторів XIX століття, при цьому його повне зібрання творів складає більше 100 томів, а загальна кількість виданих творів досягає відмітки у 20 мільйонів примірників.

Визначення рівня перекладності групових прецедентних феноменів не є настільки ж очевидним через те, що аналогічні групи можуть існувати в різних спільнотах і оперувати одними й тими самими символічними маркерами. Якщо знову вдатися до аналогій, то можна помітити подібність між груповими прецедентними феноменами і соціальними діалектами (жаргонами), частиною яких вони можуть по праву вважатися. Розглянемо приклад:

“A Ligo Experiment measures gravitational waves. Though you could be more familiar with Lego Experiment, which measures how much parents are willing to pay for small pieces of plastic” [11, с. 32].

Назва конструктора *Lego* є прецедентним феноменом, знайомим умовній групі «батьки маленьких дітей», та на основі цього прецедентного феномену автори намагаються побудувати каламбур для покращення розуміння читачами спеціалізованого терміну *Ligo Experiment*. Сам прецедентний феномен не представив собою особливих труднощів для перекладачки. В перекладі маємо:

«Експеримент Ligo вимірює гравітаційні хвилі. Хоча вам, мабуть, буде більш знайомим експеримент Lego, який вимірює, скільки батьки готові віддати за крихітні шматочки пластика» [11, с. 37].

При цьому бачимо, що безпосередньо лексеми *Ligo* та *Lego* в перекладі були залишені без змін.

Взявши за основу цю тезу, можна дійти висновку, що загальна перекладність соціолектів поширюється й на ті прецедентні явища, що входять до їхнього складу: «Лінгвістичні особливості мови людей, що належать до визначеної соціальної чи професійної групи, мають більш загальний характер. Аналогічні групи виділяються у більшості мовних спільнот, у зв'язку з чим перекладач має можливість використовувати для перекладу слова і вираження, уживані представниками конкретної групи в мові перекладу» [8, с. 90; 15]. Цілком вірогідною є наявність групових прецедентних феноменів і у науковців. Подібне припущення висловлює й Ганна Тащенко, коли пише, що групові прецедентні імена, «які, на перший погляд, здаються найбільш обмеженими за колом осіб, що з ними знайомі, здатні розсувати свої рамки, охоплюючи представників різних культур, однак апелюючи при цьому лише до окремих категорій читачів» [9, с. 174].

На черзі аналіз стратегій відтворення прецедентних феноменів, які, за нашими спостереженнями, так само мають подібність до стратегій відтворення інших різновидів перекладацьких труднощів.

(1). Першою є стратегія прямого (словникового) перекладу, за якої використання словникового (узуального) відповідника прецедентного феномену дозволяє зберегти ефект прецедентності та, відповідно, мовної гри. Використання такої стратегії забезпечує водночас високий рівень еквівалентності й адекватності перекладу. Розглянемо приклад:

*“If so, it is not just a matter of waiting patiently until **the Googles, the Apples, the Teslas, the Amazons and the Microsofts** of today and tomorrow deliver a brave, new, wonderful world to us on a silver plate”* [10, с. 21].

Назви компаній, що є прецедентними іменами, є широко відомими у більшості країн світу, незважаючи на те, що вони є різними за віком та сферами діяльності та впливу. Відповідно, їхнє відтворення за допомогою існуючих відповідників є цілком достатнім і не вимагає додаткових коментарів:

«Якщо й так, то просто чекати, доки різноманітні «гугли», «епли», «тесли», «амазони»

і «*майкрософти*» просто так подарують нам нове – чудове та безтурботне – майбутнє, недо-статньо» [14, с. 26].

В перекладі функцію означеного артикля, який використовується із назвами компаній в оригіналі, в перекладі виконують лапки, що підкреслює, що назви компаній використовуються саме у своєму узагальнюючому значенні прецедентних імен.

(2). Другою є стратегія непрямого (функційного) відповідника, за якої вихідний прецедентний феномен замінюється іншим (контекстуальним або оказіональним), зрозумілішим для представників цільової культури і здатним зберегти символізм оригіналу і, відповідно, пов'язану з ним мовну гру. По суті, реалізація цієї стратегії пов'язана з прийомом перекладацької компенсації. Розглянемо приклад. Автори книги «We Have No Idea. A Guide to Unknown Universe» («Гадки не маємо. Подорож невідомим всесвітом») Деніел Вайтсон та Хорхе Чем надають наступне жартівливе визначення часу:

“Literary definitions of time include “that can be simultaneously be the best and the worst of”, “a big ball of wibbly wobbly timey wimey stuff” and “hammer time” [11, с. 51].

При цьому в першому випадку визначення часу є цитатою із роману Чарльза Діккенса, в другому – із телевізійного серіалу «Доктор Хто», в третьому – є відсилкою до пісні американського гурту *Hammer “U Can't Touch This”*. Автори не надають коментарів щодо походження цих цитат, при цьому в перекладі Олександри Асташової маємо наступний варіант:

«Популярні визначення часу включають «Те, що може бути одночасно найкращим та найгіршим (Чарльз Діккенс)», «Велика куля речовини, котра коливається і перекочується (Доктор Хто)», «Час запалювати молодих вовчиць (Олег Винник)» [12, с. 55].

Бачимо, що, по-перше, перекладачка додала коментарі щодо походження перших двох цитат,

по-друге – замінила третій прецедентний текст на такий, що буде більш знайомим українським читачам, але все-таки відноситься до пісенного дискурсу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Спробуємо узагальнити основні положення проведеного фрагменту дослідження:

– прецедентні феномени визначаємо за такими поняттями, що забезпечують прецедентність, як стереотипність, метафоричність, прототиповість та інтертекстуальність;

– одним із підходів до розмежування прецедентних феноменів є їхній поділ на вербальні та вербалізовані. Другий підхід до диференціації прецедентних феноменів ґрунтується на ареальному критерію, тобто на тому припущенні, хто є їхньою цільовою аудиторією;

– в перекладознавчому аспекті універсальні прецедентні феномени зазвичай не становлять особливих перекладацьких складнощів, оскільки в більшості випадків вони є не тільки відомими потенційним реципієнтам, а й мають однакову символічну референцію в різних культуромовних спільнотах. У свою чергу, міжнаціональні прецедентні феномени, які є знайомими носіям певних культур, зазвичай при перекладі вимагають застосування додаткових перекладацьких приймів або додавання перекладацьких коментарів. Внутрішньонаціональні прецедентні явища зазвичай вимагають ще більш детальних коментарів перекладача, що бо дозволило представникам інших культур зрозуміти їхній символізм та метафоричність;

– серед стратегій перекладу прецедентних феноменів виділяємо стратегію прямого (словникового) перекладу та стратегію непрямого (функціонального) відповідника.

Перспективу дослідження вбачаємо в розширенні списку стратегій перекладу прецедентних явищ в науково-популярних текстах за рахунок залучення додаткового ілюстративного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біловус Л. І. Інтертекстуальність як модус новаторства (на матеріалі творчості І. Світличного та В. Стуса): дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2003. 172 с.
2. Дзера О. Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 475 с.
3. Дюндик О. Прецедентні імена як інструмент мовної гри у словотворенні (на матеріалі романів Євгена Пашковського). *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2015. № 1. С. 311–323.
4. Загнітко А. П. Нові виміри інтертекстуальності. Рец. на монографію. *Лінгвістичні студії*. 2018. Вип. 35. С. 179–180.
5. Зорівчак Р.П. Реалія в художньому мовленні: перекладознавчий аспект. Іноземна філологія. Львів, 1994. С. 106–107.
6. Кондратенко Н.В. Інтертекстуальність в українському політичному дискурсі. Одеса : Астропринт, 2009. 172 с.

7. Левко О. Прецедентні одиниці в українських релігійних медіа у світлі комунікативної стратегії дискредитації. *Slavia Orientalis*. Том LXX. №3, 2021. С. 663–670.
8. Ребрій О.В. Вступ до перекладознавства. Конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2016. 116 с.
9. Ташенко Г.В. Лінгвокогнітивні та культурологічні особливості англо-українського перекладу прецедентних імен (на матеріалі художньої літератури : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Харків, 2018. 263 с.
10. Флорида Р. Номо Creativus. Як новий клас завойовує світ. Київ : Наш Формат, 2018. 431 с.
11. Чем Х., Вайтсон Д. Гадки не маємо. Подорож невідомим всесвітом. Київ : Наш Формат, 2019. 347 с.
12. Янишин О., Перегінець Л. Прецедентні імена як засіб репрезентації мовця (на матеріалі книги Г. Клінтон «Важкі рішення») *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 21. Том 2. 2018. С. 114–128.
13. Cham J., Whiteson D. We Have No Idea. A Guide to the Unknown Universe. New York : Riverhead Books, 2017. 336 p.
14. Florida R. The Rise of the Creative Class. New York : Basic Books, 2014. 415 p.
15. Rebrii O., Rebrii I., Pieshkova O. When Words and Images Play Together in a Multimodal Pun: From Creation to Translation. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*. № 46(2), 2022. P. 85–97.

УДК 81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.30>

ФРЕЙМОВИЙ ПІДХІД У ВІДТВОРЕННІ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ У РОМАНІ Х. МУРАКАМІ «ХРОНІКА ЗАВОДНОГО ПТАХА»

FRAME APPROACH IN TRANSLATING OF ONOMATOPEIA IN HARUKI MURAKAMI'S NOVEL "THE WIND-UP BIRD CHRONICLES"

Ржевська Д.О.,
orcid.org/0000-0001-9455-4490
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Національного авіаційного університету

У статті визначено роль фреймового підходу при перекладі ономотопеїчної лексики у романі Х. Муракамі «Хроніка заводного птаха», представлено способи передачі змісту звуко символізмів у японській мові та можливостей їх перекладу українською мовою. У дослідженні визначено наявність «підфрейму» у звуко символізмах з редулькованою основою, що робить їх семантично гнучкими. Фреймовий аналіз передачі змісту ономотопей у японській мові та особливостей їх перекладацького відтворення в українській мовах уможлиблює, зокрема і виявлення головної характеристики японського синтаксису – використання часток. У японській мові відсутня категорія відмінка, а тому ономотопей визначаються за допомогою часток, а речення будується навколо присудка, що виступає його основою, утворюючи додаткові відмінки шляхом використання часток. Ономотопеїчна лексика японської мови привертає особливу увагу наявністю низки ознак, що дають можливість виділити її в окремий семантичний клас.

В українськомовному варіанті перекладу роману І. Дзюб під час перекладу японських ономотопей вдається до авторського новотвору, використання значної кількості фразеологічних зворотів, метафор та порівнянь, що зберігає стилістичне забарвлення японськомовного тексту під час перекладу. Оскільки в японській мові бракує схожих образних засобів, ономотопей часто використовують для відтворення образної і стилістично виразної мови тексту оригіналу. Цікавим є те, що звуко символізми роману з редулькованою основою є семантично гнучкими й утворюють підфрейм почуттєвого сприйняття, тому для визначення збереження адекватності/неадекватності під час перекладу цих ономотопей було застосовано зіставний перекладознавчий аналіз на функціональність фрейму звуку/шуму та виявлено наявність підфрейму, який вони можуть містити. Така структура фреймів є релевантною лише для японської мови, що відображається різним ступенем досягнення адекватності у перекладах.

Ключові слова: звуко символізм, ономотопеїчна лексика, фреймова семантика, фрейми, підфрейм.

The article defines the role of the frame approach in the translation of onomatopoeias in Haruki Murakami's novel "Wind-Up Bird Chronicles", presents ways of conveying the meaning of sound symbolism in Japanese and the possibilities of their translation into Ukrainian. The study determined the presence of a "subframe" in mimetic words with reduplication, which makes them semantically flexible. The frame analysis for conveying of the Japanese onomatopoeia content and the peculiarities of their translation into Ukrainian makes it possible, in particular, to identify the main characteristic of Japa-